

СВЕДОЧАНСТВА

КЪИЖЕВНИ - ЧАСОПИС
ИЗЛАЗИ ДЕСЕТОДНЕВНО

1

СВЕДОЧАНСТВА

КЊИЖЕВНИ ЧАСОПИС
ИЗЛАЗИ ДЕСЕТОДНЕВНО
И ТО: 1, 11 И 21 СВАКОГ МЕСЕЦА

21 НОВЕМБАР 1924

1. БРОЈ, ПОСВЕЋЕН ПЕСНИКУ УЈЕВИЋУ

САДРЖАЈ

УЈЕВИЋ	ДУШАН МАТИЋ, Р. ПЕТРОВИЋ, А. ВУЧО
ПЕСМЕ	МИЛАН ДЕДИНАЦ
РУКЕ	ЖЕРМЕН НУВО
ЖЕРМЕН НУВО	ШАФИОЛ-ДЕБИЈМОН, А. БРЕТОН, МАРСЕЛ ПРОВАНС
НАДРЕАЛИЗАМ	МАРКО РИСТИЋ
ЗАДРЖАНЕ СИЛЕ БИЋА	ТИН УЈЕВИЋ
	БЕЛЕШКА

Неколико људи сматрајући се сведоцима великих савремених духовних и социјалних, емоционалних, појава, решило је да објави ограничени низ бројева једног часописа који би излазили у размацима од по десет дана, и који би, сваки засебно, били посвећени по једној од горњих појава.

При склапању једнога броја, учесницима је драго што је узајамна слобода у мишљењу и изражају апсолутна. Два мишљења која се на истом интелектуалном пољу побијају, вредеће као сведочанства од нарочите важности, и тим ће само пластичније истицати уметнички додатак, који ће сваки број такође садржавати. Овај први број стваћен је као сведочанство заједничких симпатија према песничком одрицању, и као такав посвећен је песнику Ујевићу.

Прешилаша

Адреса Уредништва:

на 3 броја 12 дин. на 6 бројева 24 дин. БЕОГРАД, КРАЉА МИЛАНА, БРОЈ 79

ЦЕНА БРОЈА У ПРОДАЈИ 4 ДИНАРА

Одговорни уредник: Ђорђе Ђорђевић

Штампариа „Родољуб“ А. Д.

Др. Матио, у авач време ишоша: у Франковит
оде прој једног од пармилесанових крајих томеги са, иш не, ишоша
ћимо не ишоша. Прво Франковита одоше са и само ћиме. Прво
кће једну кару, јавно оду, са бајријатијом, и једно ћиме
ишло 9. Ћим и на кће. Та ћим бирети. Која и тоо ћиме
ћиме. Њаи саји. Одатак једно ћиме ишоша — по шп 30 се бу-
ћиме. Бојет иш још ћиме ешварн.

22 - X - 1525 год.

УЈЕВИЋ

Чедан ишвал Чинос

Најзад не ради се о мудрости; у питању су наши најнеизбежнији захтеви: ступање кроз дане и воља, запонетка само наша, и само наша. Ми смо се изненадно нашли ту и ми ћемо опстати. Опстати. Мало је важно како: грчем или жаром; а херојство и подлост што су нам оставили у наследство да бирамо (колико бедна средства) негде, у крајњој тачци, ишчезавају и шоклапају се. Као у прозници или у сну, говорићемо мутне, неповезане речи, правићемо бесмислене и неуморне покрете да ипак све то изрази јасну и тајанствену линију једног животног замаха и једне несамерљиве видовитости. Шта смо хтели? Налажењем места под сунцем нисмо се утешили. Можда ће старост донети неке наркотике који ће нас учинити слепим за ове бескрајности (тако нам бар кажу), али то није разлог да сумњам у њихову стварност. Ми имамо право, ја тврдим. Неспоразум који постоји између нас и света неће нас спречити да пратимо и даље једини путоказ; у осталом пита нам преостаје, макар наша воља да је била нестварна, апсурдна, недокучива (није ли њена суштина у том унутарњом романтизму), но остати логичан и консеквентан до краја, до занесености. Зар има за нас другог начина на потврдимо нашу истину, која на крају крајева мора бити истина само, гола и неотклоњива, јер ко би од нас пристао да сазна да је његов спас био по цену обмане или заваравања. Сви су савети излишни; а психологија, за навек осуђена на површност, овде је сасвим неумесна. Човек нема своју слику. Авантура и метафизика (нека ова најзад припада нама), два пола једне истинске интелектуалне делатности, знаће да буду тумачи онога што нас дубоко дира у Ујевићевој личности: једна песничка авантура која се претвара у најдивнију животну авантуру за коју знамо, и која је свој сопствени тумач и доказ онога што тврди, и једно тражење које се претвара у жеђ и у свакидашњу потребу.

Било би смешно (и свирепо) тражити од уметника да својим животом оправдава своја дела — или да их тумачи. Ја неznam шта се тиме хоће да каже и не видим нужност ни могућност тог њиховог узајамног оправдања. Живот има своје законе и своје бескрајности; уметност своје границе и своје слободе. А нико не може негирати моја лична права. Али једног тренутка, прави живот (*vita nuova*, који нас чека на прагу сваког нашег новог стана, на домаку свих наших узбуђенијих покрета или ласних завета) и једно аутентично стварање воде фатално једином проблему: Сазнања, довођењу свега у питање, стварности, свих вредности и нашег односа према њој и према њима. Метафизика Бергсона, метеорски живот Жак Ваше-а, овогодишње приближење Марса, дадаизам, светачки живот Жермен Нуво-а, одрицање и несамерљивост Ујевића су покушаји једне такве последње слободе и револуције: не спољне, већ у замсј ствар-

ности, у њеној најискренијој унутарности. Ми знамо. Шта мари што је мисао несавршена и живот тежак. Захваћен тим пламеном, немогуће је да живот песников остане нетакнут. Овде се рађају оне велике забравности и моћна закорачења и сва одрицања. Свако носи у себи свог Ујевића. Све категорије и планови који су му тако добро служили да се снађе и општи са светом, испуњују га само неповерењем: његов живот и његова поезија су огледало сад једне савести, али много дубље, не тих ваљких скрупула ни скучености, већ савести лепше од лепоте, неповратније од звука. Не огледало те савести већ савест сама, пламање њених најтајнијих прекрета, присуство њено. И најбаналнији тријумфи његовог живота се трансформирају: сви су они само један дуг тренутак: јер једна га само Брига испуњује свог, као једно дијафано сунце што блиста његовим пустим и судбоносним корачањем. И рођене су нове дужности и нове преокупације. Отуда олака помућеност дана и ноћи, одласка и повратка: тај алкохол тмине и једног другог света. Али отуда и његова безбрижност и веселост: слобода и кристална чистота духа, који је способан да прими Глас који ће доћи, који је већ дошао. Нестрпљив, не може да чека и ако је његов живот низ чекања и послушковања. Провешће дан, спавајући, по тамним и тешким шумама, где ће сунце, прикривши се, пасти на његове груди, да га греје њежно. Метафоре су постале стварности. Где су границе наших извесности? И, ако постоји једна тајна поезија она је овде. Кад га вечерња хладноћа пробуди (колико рђаво речено) приближиће се вараоци да, величанствен и последњи романтик, проведе ноћ где било. Једна драгоценост песма, коју да забележи најмање ће се побринути он, испуњен новим изненадним обавезама зањихаће се на пранама, под којима је прошао.

Његова забравност свакидашњице није држање нити један систем. Најмање је њему стало до атидуда или до изгледа. Његову иронију и перифлажу храни дубока озбиљност и наивност (дали је величина нешто друго?) које носи према животу, према свему што је у овом најдуховније и најизворније. И у све студене и раскошне дане новембра, као све велике сањалице и бескућници, увек спреман за препороде и пун чуда и неке чедне и прве воље, Ујевић прави планове и говори о сутрашњици. О сутрашњици и о Шпанији!

Душан Матић

Између свих људи који живе орачунато и грађански, трудно, одговарајући својим дужностима и остварујући своје амбиције, али преживљујући често у себи једну наркотичну жељу да лењују, напусте све и оду у скитњу, сасвим слободно, и са љубављу према природи каква се обично има према сну, догоди се да по неки остваре унутрашње у себи, и потпуно, тај опијени и ирационални живот и излију га у једно удвајање са реалношћу, прерађујући све то у велику инспирацију и у уметност. Најзад нађе се и оних, који у то прерађивање унесу не само свој унутарњи живот снова, подсвести и страсти, већ и цео свој спољни живот, т. ј. целу

своју личност у опште. Њихов живот непојмљив је за нас који, будећи се јутром, начисто смо с тиме да оно у чему смо до мало час учествовали само је сан, и који се одмах прихватимо досињоћних брита.

Када Августин Ујевић доживи ту срећу да буде примљен од једног кројача да проводи ноћи, са огромним кројачевим псом, у кројачевој тезги, и да се, трпељив и скроман, задовољи тошлотом животињског тела и даха, онда ту није само симбол измирења људског са природом, и пристајања на живот економије борбе, већ и стварно: ведрина и наивност духа, и песниковог и животињског, је толико реална, да они обоје и равноправно улазе у некадашњи рај, у коме су некад човек и животиња били скромни и срећни упоредо.

Или када онај чудни млади Полић Камов, да би упознао Париз, пређе пешнице од Загреба до Монмартра, одређујући трудно и реално тим конкретну пену своје жудње и сна; када одцепљен потпуно од свога завичаја умре у Шпанији, ко зна како, усамљено и заборављено, ми разуме се никако не можемо појмити одкуда то да је унутрашњи живот њихов успео да надвлада сву дисциплину реалнога искуства, али се исто тако не можемо ослободити од дивљења што им је сваки покрет животни бар био опредељен силом емоционалности.

И ако је Дис био сметен, ружан, сав запахнут мирисом дувана, пун плајма и кашља, када би се само то још увек чинило, ми бисмо волели видети његов дух насликан у дугој белој одећи првих хришћана, са јагњетом на коленима и детињским осмехом на уснама.¹ За њега је жена у истину живела у једном свету снова. Када се верио, ми смо играјући се хајдука по Кошутњаку, виђали Диса како са великим руковетима пољског цвећа трчи ливадам уз своју младу вереницу. Његово лице било је потпуно надахнуто. Једном руком придржавао је девојку око паса. Потом смо га виђали у изгнанству наивно очајнога што није више уз своје. Није хтео говорити француски, желећи натерати тим странце да они науче језик ње-

¹ Ево беспримерно простих стихова који су нађени на његовоме мртвом телу Кантици првих хришћана нису могли бити надахнутији:

Не јавља ми се. А има кад.
Сем ако спава, ако не дише,
Десет месеци равно је сад
Од растајка нам, од како не пише.
Још ћу чекати, и ако сам дуго чеко,
Десет месеци од мене моји су далеко.

За бол и љубав душа ми зна,
У њој кајања никад не беху.
Од свог поступка не презах ја,
Па макар да је понико у греху.
Роб ако постах. Али нећу крити
У старој земљи изнаник страшно је
бити.

Не уме човек да буде јак,
Кад кише лију са свију страна.
Нема очију за дубљи мрак.
Не пева тица са умрлих грана.
Добро ми је данас ту под мојим небом,
Ал' ми срце труне за мојом колебом.

Што је најдрње у овај мах,
То је, што немам ни мало моћи.
Толко сам мали да ме је страх:
Живим сарањен као у ноћи.
Ах, ти моћни људи из овога века.
Више немам куда, умирем без лека.

говог народа. И то страшно предвиђење судбине у наслову његове књиге Утопљених Душа. Изгледа као да сви прави песници погоде и опевају своју смрт. Требало је да он умре од воде а његова деца у огњу да сагоре. Када се утопио пред самим обалама Грчке, и када га је море ипак вратило земљи, у џеповима су му нашли само пола драхме. Са тих пола драхме он је пошао чак с другог краја света, научен на скромност и сиромаштво. Занимљиво је да се он ипак бринуо да кад већ има новца при себи овај буде у монети земље којој путује. Он није хтео да се утопи никако, и он се тако страшно бојао тога пута на који су га пријатељи гонили; он није имао ту трагичну и мрачну одлучност којом се Ускоковић бадио у реку, поред које је друмом пролазила маса скрушених заробљеника и породица које се повлачиле. Ми смо видели својим очима пуштене робијаше, који место да се радују својој неочекиваној слободи, болних очију, скачу у Ибар. Толико су се тад све вредности живота биле преокренуле.

Али умнији од свих тих чудних, занесених људи, Ујевић, који у зимске вечери још, одевен у радничко одело, спава своје ноћи у Попчидеру, носећи потом на свом оделу кроз улице четинарске иглице, тај Ујевић који се хтео издржавати дајући часове из музике, коју би имао најпре и сам да научи, исцепани, болни, господствени Ујевић, дао нам је изнад свих осталих доказ безбрижности и слободе кроз живот. Он је стално сав са собом, интегралан; све своје имање, свој стан, своја искуства, све у опште што поседује, носи на себи; он никад нема куда да се враћа, нити да узме ствар коју је оставио. Зато његови дани мирни и бистри протичу нежаљено.

Сећам се Ујевићеве фотографије као францускога морнара. Његово одело изгледало је тесно и кратко на њему, али зато су му очи биле насмејане и подсмешљиве. Тада се био тек вратио из морнарице чија је база била у Јадрану. Париско пролеће било је на измаку; он нас је одвео у своју собу пренатрпану књигама, и једним дивним заталасаним гласом прочитао по неколико пута две три мале песме о белим болничким одајама, о влажним париским клупама под сенским мостовима. И сваки час питао је: „Није ли то божанскије од Хајнеа?“ Мислили смо: „Ово је заиста нови Хајне,“ и волели смо га бескрајно.

Од тада он је толико страховито много газио београдским улицама, толико се реално распало на њему ципела, и толико је нервозно испушио цигарета, али је без престанка живео свој испољени живот, унутрашњег песничког сна.

Ти људи који су се одели својим унутрашњим животом, светлим и несебичним, изгледају нам као преостали или задоцнели анђели на земљи. Њино сиромаштво као да датира још из времена када су гране носиле на себи изобилне розбе: дани су им безбрижни као да се смрт никада неће увући међу њих. То је један народ апсолутно за себе, тих, насмешен и расејан по свету. Никакве везе ни споразума не може бити између нас

— нечулни, они за собом не остављају чак ни деце. Али љубљени обично од целе своје околине — коју не ометају ни у раду, ни у остварењима амбиција — они као да код ње изазивају чежњу за негдашњим животом простоте и лењости, из кога смо сви произишли и чији су они још једини преставници. Један од тих ретких чланова, заветним грехом укинуте, беспослице, Ујевић, пролази свакодневно између нас. Грађани се обрадују што прими њихове цигарете, а нама је драго необично, што ипак ето живи један, тако песник сиромашак, крај нас.

Р. Петровић

Кад ми срце показује пут да упознам један живот, знам да ћу га заволети без предомишљања, због неколико речи само, које прочитам на првој страни једне књиге.

Остајући у домену срца, не волим ограничења, и зато нисам ни најскромније покушавао, да себи створим неки суд о уметности Ујевића. И сунце волим, а не тражим да га испитам.

Говори се данас много о великим и корисним људима, чија су дела везана за читав један народ, али кад би ми, међу толиким написаним речима, дозволили да изаберем једну само реч, сигурно бих је пронашао, боемски усамљену али дивну, у средини његовог стиха.

Велика моћ речи! — Делују независно од њиховог значења, пуне и звучне, остављајући као ране незараствљиве вечити немир.

А он их једним замахом разбацује, тако дарезљиво, скоро раскошно, безбрижан у својој преситости за њихов крај.

Исто тако изван уметности, у његовом обичном животу, а зато је можда једини кога промашеност циљева неће мучити, и он ће се смешити без дома, по улицама и кафанам, задовољан као човек и срећан као песник.

Можда га понекад, ко усне румене, привлаче вароши у даљини, али га тренутно подбуди велика „друштвена неправда“. Ипак је то ко светлост звезда које падају: по нека . . . . тако брза . . . . па опет небрига и мир. Далеко је од вечитог позива за променом, кад једва прође дан-два да рука не подигне завесу, тражећи ново сунце.

А. Вучо

Не издржив, седох да бележим ову повест првих мојих корака на поприпцу живота, премда бих могао да то и не чиним... Једно знам сигурно: никад више нећу сести да пишем свој животопис, ма проживео и до сто година.

... На ствар, макар нема ништа тежега, него латити се какве било ствари, — можда и сваке ствари.

Младић у Достојевском.

23. ОКТОБРА 1923

Пролазе дани без плача и кише
Тихо — —

Нећеш молити руке да нам се јутро јави
 ни дани светли и чисти,
 Ни брат једини,
 неће,
 ко данас на прагу,
 на моје раме топло да се навали
 један тренутак

*

Новембра 1923

Нећу! остаћу овде ма ко што сам био,
 Шта могу у дане по широком пољу!

Сунце! дани!
 прођоше покрај мене,
 Кише, кише тамне! што су оволко падале

О туга, у ово благотворно јутро!
 где пада,
 Роса и сунце! добро, добро и меко
 Ја седим испод крова,
 далеко, о, далеко.

Зашто нисам дозвоао све моје другаре
 да пођем и ја с њима?

Ладни и пусти дани!
 Зима!
 Не питај ме!
 неки туђин стане — на гледа ме

* *

**Како умиру тихи,
 друже!
 овде где се умире сам**

**Како се тамни одвуку,
 кротки,
 у један кукаван дан,**

**Овде су тешке смрти,
 друже,
 овде где је поље сувише широко,
 где се небо грдно, уздигло високо.**

Овде где нас је мало,
 по њиви црној,
 под небом
 јадно овако остало,
 Где један по пољу,
 где други на прагу ћути
 где су нас разнели у траве и поља,
 уморни пути

30. маја у Подунавцима.

*Дижем руке у небо
 кад оно црне дуге
 — до краја у томе сну*

*Из заболелог гнезда
 гле птица!
 на опет мир*

*Нисам стисно до бола,
 ни срце,
 ни јадне груди,
 на вратима се окренем
 — на ништа!
 Не плаче сестра да ми тешко није
 смеје се сестра — сестра весела, сузе да сакрије.*

*О свуд је болно и добро на ојачаном сунцу
 Пече. Мека полегла трава
 Уморне болесне очи Племените боје! Јутарња брда далека!
 Мирна и плава!*

*Тих корак по сунцу,
 клонула стиснута глава*

Идем...

*Попадало грање,
 сломљено,
 Пуна је трава*

Мокра је трава.

Милан Дединац

ЖЕРМЕН НУВО

(1852-1920)

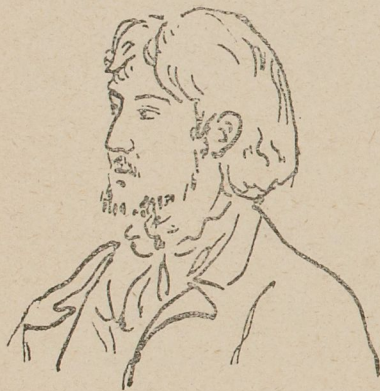
Саме, доброта његова и милосрђе, да ли би му дале право на овај реални свет?...

РЕМБО.

Доносећи ове одломке из чланака неколицине, можда најудаљенијих и најсупротнијих људи, желели бисмо да покажемо што је могуће шире како су појединци схватили и како су се сукобљавали са животом и делом једног песника, и просјака, и поклоника Гроба Христовог.

Уредништво.

Историја његовог живота почиње у Café Tabourey-у. У овај локал, који је био један од најважнијих средишта где су се водиле силне књижевне борбе, долазило је чешће да се одмори, око године 1873, и један младић

мрачан и презрив, кога нико није хтео да поздрави. То је био генијални претеча симболизма Жан-Артур-Рембо*. И док се овај уклети држао постранице, један младић, скоро истих година (имао је 21), беше се усудио да му се приближи и свом жестином одушевљења да му изрази све дивљење које гаји према високом таленту уклетог песника. Овај непознати беше Жермен Нуво. Као какав краљ са Истока из библијских времена, он је пришео, у тој скромној кафаници Латинскога Квартала, овом богу простосрдечног и удаљеног у исто време, миргу са тамјаном. Само

је злата недостајало. Убрзо су се спријатељили, и наши другови решише да Лондон освоје. У граду маглуштина, окусише довољно неприлика радећи послове најсупротније литератури. Рембо, увек занет скитачком ћуди, убрзо напушта свог пријатеља и одлази за Штутгарт.

1875 бојжа га воља баца на улице бриселске. Одатле одлази у Шарлвил где под именом Г. Жермена јавља се као школски васпитач у неком заводу. Овде, он уноси толико фантазије при надзиравању ученика, да убрзо, изгубивши сваки ауторитет, мора да напусти ово место. 1877 проводи распуст крај Верленове мајке. Најзад, сироти брод дуго лупан таласима беде, насуче се почетком 1878 на отужни плићак неког бироа Министарства Народне Просвете.

Отприлике баш у то време овај смешни чиновнички састављао је најузвишеније стихове француског језика. Једнога дана, на мосту Светих Отаца, он их говори своме пријатељу, мистичару, Леонсу де Лармандију. Овај сав заблиста од одушевљења кад откри у овом чудном сметењаку великог песника.

Ове песме тако високе инспирације, Жермен Нуво-Химилис одби да објави, изговарајући се да су још несавршене „у односу са великим сижеом који су се усудиле да обраде“. Неколико месеци касније, ваљда згађен на сав свој бирократски живот, он полази за Либан, у Палестину, са оцем Спатом, једним добрим маронитом. Није ли то Рембовљев дух спустио у ову душу жудњу за скитањем по свету и презир према опима који седе?

Две године трајало је његово путовање; вративши се он је донео у својој торби ново дело — овог пута профано — *Валентине*, уз које се беше довољно жарко приљубио да му пронађе издавача и омогући остварење типографске композиције. Беше сасвим заборавио своје религиозне стихове, или је бар тежио да се сви ти грехови охолости забораве. Срећом је пазио верни Леонс де Ларманди: он је напамет знао те католичке песме које је толико волео, и само захваљујући његовом труду, 1904 године, излази из штампе, без Химилисовог знања, скромна и драгоцен плакета са насловом *Сазнање љубави*.

Како су му сад била потребна нормална средства за живот, Нуво се користи својим сликарским и цртачким талентом да прибави диплому, која ће му послужити да добије наставничко место у колежу. Зна се за један чудан његов портрет Лисиена Летиноа, младог Верленовог пријатеља кога је овај тако силно волео. Ма да је модел био црномањаст, Жермен Нуво, који је желео да се још само инспирише Тицианом Вићелијем, поставља своме моделу косу венецијански јарко златну и издужени нос Франсоа I, не водећи много рачуна о сличности. Верлен је у својој књизи *Љубав* одсудно изјавио да овај фини пастел срећно одаје „лепоту нешто тамне душе“ Лисијена Летиноа.

У овом међувремену карактер Жермен Нувоа постајао је све ђудљивији, тако да је већ почео узнемиравати и његове пријатеље. Једнога дана, усред часа у лицеју Жансон-де-Саји (1891 године), он нагло прекида лекцију и почиње да вепва вечерњу литургију. Затварају га у лудницу, у Бисетр. Овде проводи неколико месеци на лечењу; како је то ипак више био наступ оригиналности но прави случај лудила, пуштају га понова на слободу.

После новог покушаја чиновниковања и после мучних година бојевства, он најзад решава проблем свог живота. Облачи на голо тело траље доброг Светог Лабра, узима путнички штап и одлази друмовима, показујући свима призор покајања и призивајући на себе сиромаштво откупљења. Храни се од милостиње; спава на голој земљи по шушама.

Мучи своје болне ноге на тешким хаџилуцима до Рима и до Светог Жака Компостелског. Учи пожртвовању. Људи му се подсмевају, али непоколебљив он свуд сеје добру реч и проповеда испаштање, и сиромаштво Христу угодно.

Двадесет година држао се чврсто своје одлуке, да би тако самог себе казнио за своју песничку лудост и откупио „неколико чулних уживања“. И 1920, на прагу старости (било му је 68 година), савијен под болом, отиде у своје родно место Rougrières у Вару, да мирно умре, уручивши Богу своју хришћанску душу, дуцу из једног другог доба, из доба кад су ницале из земље готске катедрале.

Шафиол-Дебијмон

...У истину, Нуво је рођени бегунац, он све оставља на земљи и чак од поезије једва успева да задржи лет слогова. У извесним облицима мисли, у контрадикцији на пример, има такође нечег крилатог. Па Нувољево реакционарство, каква револуционарна снага! Нема таквог закона теже који би могао строго да се примени на дух да управља уздизањем његовим и његовим падом. По моме мишљењу, живот Жермена Нувоа, протекао је и расплео се савршено логично. Тешко је рећи где се свршава поетски здрав разум, за који се тако добро зна где му је почетак. Разбијено је мишљење о такозваном лудилу Лотреамоновом*. Исто тако не могу да усвојим да је Нуво 1891 полудео, само зато што се спустио на колена усред часа цртања, препоручујући својим ђацима да се и они моле, и што је излазећи неколико минута касније из лицеја, пао на колена усред потока. Више волим да се ослоним на једну строфу из његове песме „Свецима“:

*А ми, из Бисетре синови луди,
Задатак да сваки испуни од нас,
Задатак што нам га свештеник досуди,
По говорници други — можда би били људи,
Не би био овакав глас.*

И овај акт на први поглед махнит не изгледа ми да иначе решава држање које је Нуво сачувао до своје смрти. Његов завет сиромаштва, његови псевдоними: *Химилис, Жермен, Жан де Нов, Лагеријер*, његово одрицање од литературе (и оно такође), само су слаб покушај реализације његове свакидашње жеље, и само привођење у дело ове носталгичне снаге која се проноси кроз све његове песме. Наводе ми ову цртицу која га добро слика: пре двадесетак година, , Лагеријер, при пролазу кроз Париз, жалио се да му просијачко одело забрањује приступ у народне библиотеке, или бар лишава љубазности чиновништва. У милостивој марљи-

* У једном од идућих бројева говориће се опширније о Рембоу и Лотреамону.

вости неки му пријатељ набавља готово сасвим ново одело које он што брже може продаје и замењује другим, много простијим, али исто тако јаким, које набавља за неколико суа на тргу du Temple. Остатак новца послужио му је да набави неколико старих књига са кејова. И тиме се служије да ми докажу како је био неразуман!

А. Бретон

...Са неким пријатељима, који су одонда погинули у рату, основали смо били у Екс-ан-Провансу један мали часопис који није имао другог бироа до штампарију свог штампара. Једне вечери, неки старац бескрајно бедан, сув као какав стари Арабљанин, пријави се и предаде нам једну свешцицу од осам страна: Ave Maris Stella од Б. Н. Ла Геријера, (Прва Версија).

Ла Геријер! Прелистах странице кратке мистичне песме. Беше ме обузео неки немир док су међутим љубопитљиви и заинтересовани слагачи проматрали просјака.

— Чекајте, чекајте... рекох. Ла Геријер, Ла Геријер... Нисте ли ви Жермен Нуво?... Химилис?

— Пшт! одговори јадни странац са неким изгледом изненађеног неспокојства. Ла Геријер, ја сам Ла Геријер. Читајте и молитите се.

И оде.

Неколико дана касније, Жермен Нуво појави се са новим примерком, исправљеним његовом руком, ове скрушене песме. Био је написао на корицама: „Примите са наше стране, молим вас, овај скромни дар и сматрајте ову версију као бољу од прве коју смо имали част предати вашем бироу.”

Руком написане исправке биле су многобројне али од мало важности. Били су промењени описни придеви који су се односили на Богородицу: Добра Мајко Божија говорио је песник уместо Нежна Мајко Божија. Добра Мајка, то је народни израз провансалског становништва.

Марсел Прованс

РУКЕ

Љубите руке своје да засјаје вам једног дана,
Прескупо никада доста није рука вам намирисана.

Гајте их. Болне нокте њине пажљиво срежите
Турпије за њих већ нема сувише превите.

Господ сам даде рукама плодност чуда да скривају,
Сребрни снег кринова узеше Серафинима.
У врту пути оне као једнака два цвета цветају
А крв руже је под њиним њежним ноктима.

Протиче венама њиним мистично пролеће
Где бежи љубичица, где различци се смеше;
У линијама длана усевско спаваше цвеће;
И крајње тајне духа руке очима реше.

Највећи сликари беху у њих заљубљени,
И сликари руку беху највећма жуђени.

Као два бела лабуда руке једна ка другој плоче,
Два једра по мору мешајућ тамну бледоћу,
Спустите л своје руке у сребрне вирове,
И убруса спремите им меких с ароматима чистоћу.

Руке су човек као што тице су њина крила;
Руке у рђавог су сличне пустошном тлу, и горама,
А смерних старица с чијег вретена истиче свила
Даду да им се прочита мудрост исписана међ борама.

Руке орача и руке у морнара
Показују златну небеску жегу под тамном кожом свеца.
Крило галеба још на мирис таласа заудара
И руке Богородичине увек чувају целив месеца.

Најлепша рука каткад најцрњи занат деље,
Најсветије беху руке дрводеље.

Руке су ваша деца и две близнаке сестре;
Десет прстију су им синови, исто их прати надање;
Бдите над њиним играма, припазте да се не жестре,
И до најкрајнијих ситница мотрите њино владање.

А ви велите, о ви који презирући оруђа
Огледате тугу своју у реци плача туђа,
Старче, чије су косе забелеле сасвим у дану,
Младићу, очииу божанских из којих љубав свану,
Тиха жено, која са анђелима мешаш своја сањања,
Тешкога срца каткад у дну чудних смркавања,
Не помишљајући да у рукама самим вашим цвета чврстина,
Сви ви велите: „Господе, где дакле је, ваистина,
Исцелење, јер неизмерне су нам ове муке?“

Та у вашим је оно баш рукама, та оно је саме вам руке.

Жермен Нуво

НАДРЕАЛИЗАМ

У броју Ујевићу посвећеном овога часописа, у једној свесци упућеној дакле поезији, (у најширем и најчистијем облику те речи), њеној снази не само у литератури, радујем се да могу први пут говорити о надреализму, чије је схватање основано на тако искључиво поетској основи. Истовремено подвлачим актуелност тог покушаја; и бележим га сада, када је, још не прешавши у архиву књижевне историје, у почетним фазама свога развића, тек слутећи којом ће се линијом развијати. Носиоци тога покрета су бивши дадаисти у Паризу; надреализам се формирао из хаотичних таласања дадаизма, из тих трагања, из те негације, из те пресићености. И ако се књига „Les Champs Magnétiques“, коју су писали Андре Бретон и Филип Суло (Soulaut), још 1920, у пуном врењу дадаизма, може већ сматрати за прву скроз надреалистичку књигу, и ако је и иначе у самој спонтаности дадаизма било много надреалистичке методе, и ако је најзад Аполинер тим називом обележавао једну своју експресионистичку драму, и ако су већ од 1921 дадаисти употребљавали реч надреализам већ у истом смислу који јој данас дају, — ипак прави полазак овог похода пада у ову јесен 1924. Сад, крајем октобра изашла је Бретонова књига „Manifeste du Surréalisme“ и она маркира почетак новог јуриша у том романтичном, идеалистичком Крешком Рату, где се машта, и обмана, ослобођења ради свих унутрашњих снага човечијег духа, боре за своје сопствено ослобођење.

Пре сваког даљег писања о надреализму ево ове речничке, „ларусовске“ дефиниције Бретонове:

Надреализам, м. Чисти психички аутоматизам којим се покушава изражај, било усмено, било писмено, било ма којим другим путем, стварног делања мисли. Диктат мисли, у одсуству сваке контроле од стране разума, ван сваке естетичке или моралне намере.

Енцикл. Филос. Надреализам се оснива на веровању у вишу стварност извесних облика асоцијација, пренебрегнутих пре њега, у свеом сна, у некориствољубиву игру мисли. Он тежи да коначно разори све остале психичке механизме и да заузме

њихово место у решавању главних проблема живота.“

Као што се види далеко смо од једне нове песничке школе. Дадаизам је већ био un état d' esprit Надреализам не жели само у литератури да замени логику разума гласом подсвести. Можда иза површног слоја човечанске мисли, где је ова разумом окована у логичне асоцијације, и увек примењена, тече непрестано, или бар може да тече непрестано, река чисте мисли, непримењене, заклоњене од директне опсервације околне стварности, и која се прелива из слике у слику, деинтересованом игром асоцијација које налазе свој извор и своје задовољење у самој тој сопственој игри. Инспирација песника као да увек потиче из мрачних таласа те скривене реке, те понорнице. Тајна врата се отварају и чује се глас који је јачи од нас. Али су можда песници обично окретали главу од тога гласа, и допуњујући само своју емоцију узбуђењем који су његови одједи будили у њима, свезивали у примењена, логична, размисљања, оно што је можда био само чист излив њихове надреалистичке инспирације. Бретон, Суло, и њихови пријатељи: Луј Арагон, Робер Деснос (Desnos), Пол Елиар, итд. дошли су на идеју да моћ чистог развијања мисли не извитопере применивши је на нешто (сиже песме), дајући јој тим спољни логични развој, већ да је нотирају онако како она, развијајући се својом унутрашњом логицом, извире из наше подсвести. „Требао је се вратити до извора поетске имагинације, и што је још више, тамо и остати“, каже Бретон; и додаје да је ово све тек путоказ ка тим далеким пределима. — Приметио је једне вечери како дух, пре но што човек заспи, назире неке реченице, или представе, које као да долазе ван оног размисљања које он у том тренутку развија. Необично сликовите, те реченице, када их је почео прислушкивати, нисале су се једна за другом. (Кнут Хамсун сматра **глад** за проузрокивача таквих откровења: „...Као да је једна вена била прела у мени, једна је реч долазила за другом, саузимала своје место, прилагођавала се ситуацији...“). Затим Суло и Бретон покушаше да се вештачки ставе у стање у коме се те реченице обра-

зују. „Довољно је за то било издвојити потпуно свој дух од спољнег света“. Нотадијом тог диктата постала је њихова књига „Магнетска Поља“. (То не значи писати шта вам падне на памет. Напротив: шта извире из њене непроучене дубине. Тако да једна спољна сугестија, — написати „мастионица“ у тренутку кад вам поглед падне на њу, — представља основну погрешку у надреалистичком стварању). Већ је Жерар де Нервал спомињао неке сонете састављене у стању „супернатуралистичког сањарења“, који су необјашњиви, и ако не неразумљивији од Хегелове метафизике или Сведенборгових „Mémorabilia“.

Француски надреалисти ишли су дотле да су употребили спиритистичке сеансе као терен за песничка стварања, и одиста, природно је било да се у говорима или у белешкама хипнотисаног медиума тражи израз чисте инспирације, ослобођене од надзора критичког духа. Тако је Десно писао:

*Куцајућег срца идемо на јуриш на границе
насељена предграђа прегртана су пещуркама
попнимо се уз ток ноћних артерија
до неузбудљивог срца где ће нам спавати*

жеље

Нећу се овде уцуптати у детаљно разлагање нити у метафизичко тумачење надреализма. Сведочанства ће се још вратити на то питање. Довољно је само нагласити какав је то замашан повратак романтизму, са сасвим ослобођеним снагама маште и чисте инспирације. Бретон цитира многа имена песника који су чули, и ако нису увек хтели сасвим да му подлегну, надреалистички глас; од Јунга до Лотреамона. Бретон налази трагове надреализма код Дантеа и Шекспира, и каже да је Свифт надреалиста у злоћи, Маркиз де Сад у садизму, Шатобриан у егзотизму, Бенжамен Констан у политици, Виктор Иго кад није глуп, Едгар По у авантури, Бодлер у моралу, Рембо у самом животу, Жермен Нуво у целивању, итд. Али садашњи надреалисти хоће само да сасвим предано бележе речи које жуборе у краљевству сенке и сна, да буду само сензографи. Елиар: „Добро је позната та историја коју причам, чувена је песма коју понова читам:

наслоњен сам на један зид, са озеленелим ушима и сагорелим уснама“. И ево и једне од 32 надреалистичких песама Бретонових, које, под заједничким насловом „Poisson soluble“ илуструју његов манифест:

„Прљава ноћи, ноћи цвећа, ноћи крклања, опијајућа ноћи, глува ноћи чија је рука одвратни детињи змај са свих страна концима задржан, дрним концима, срамним концима! Поље од белих и дрвених костију шта си учинио са својим пшеничним дрвећем, са својом разгранатом чедношћу, са својом верношћу која је била кеса са чврсто пришивеним перлама, са цветовима, са натписима како-таким, значењима на крају крајева? А ти, хуљо, хуљо, ах ти ме дубијаш, водена хуљо која своје ножеве разлиставаш у моје очи, зар ни за шта немаш милости, зрачна водо, света водо коју волим! моја ће вас проклињања дуго следити као девојчица строховито лепа која вам маше својом метлом од жутиловке. На врху сваке пране има по једна звезда и то није довољно, не, Богородичина цигуро. Нећу више да вас видим, хоћу сачмом да прорешетам ваше птице које ни лишће чак више нису, хоћу да вас отерам са својих врата, срца са семенкама, љубавни мозгови. Доста са крокодилима тамо, доста са крокодилским зубима на оклопима самурајских ратника, доста најзад са водоскоцима мастила, и свуда ренегата, ренегата са пурпурним манишетама, ренегата са купинастим очима, са кокошијом косом! Свршено је, нећу више скривати свој срам, неће ме више ништа умирити, мање но ништа. А ако су вртешке велике као куће, како хоћете да се играмо, да одржавамо своје инсекте, да ставимо руке на усне шкољака које непрестано говоре (те шкољке, ко ће их ућутати, најзад?). Нема више дахова, нема више крви, ни душе, само руку да се меси ваздух, да се један једини пут позлати хлеб ваздуха, да се залеприша велика гума застава које спавају, сунчаних руку, најзад, слеђених руку!“

И надреализам је истицао као један нови порок. Арагон пушта Имагинацију да позива људе у тај нови занос, у ту „унапред изгубљену“ борбу, у ту опојност супротну реализму и свима интелектуалним користољубљима, у ту јалову али пламену слободу.

Надреализам не жели да се задржи у

границама поезије, и његове примене на акцију, његове манифестације ван литературе изгледају од највећег интереса. Игре речи, научни проналасци, пророчанства, психичка истраживања, чудне случајности, „инстинктивне идеје о моди, о политици“, преплављивање јаве сном, многи гестови у опхођењу у животу, могу, карактером свога постанка, спадати у надреалистичке архиве. Основан је „Биро за Надреалистичка Трагања“, који хоће, за те архиве да сакупи

што већи број извештаја односећих се на неовесно деловање духа, експерименталних дата на свима пољима, у циљу који се још не може назрети. „Надреализам, који није једна нова књижевна школа, каже последњи билтен Бироа, хоће да заузме огромни неодређени предео који још није потпао под протекторат разума.“

Обавештаваћемо наше читаоце о развоју овог револуционарног истраживања, овде је само нотирано његово постојање.

Марко Ристић

ЗАДРЖАНЕ СИЛЕ БИЋА

(1922)

*Они имају радне руке, вредне, беле ил црне,
руке жуљаве с поља, рањене иглицама;
срца шито мисле, очи где поглед шрне,
бона шелеса, здрава шелеса, а иду с нама и с вама.*

*Пролазе поред гробница, цркава, сабора, совјеша, кућа,
иду по пољу, по гори, по мору, и у висине неба,
и свуда доносе жељу једнога срца врућа,
и свуда ишћу: Правде, Слободе, Леба.*

Они су мали, али их има много.

*И они не само жуде,
они раде и шруде,
али их муче чежње и многе жеље луде:
„О што бих хтео, када бих мого;
о што бих мого, када бих хтео!“*

*Многи је вековни уздах у њиној грудни свео
(у узама жбири свешле наде грде);
многи се поглед њихов, задржан, смео:
благ и крошкни, они шврде, шврде.*

*Они знаду: наша ће снага бићи ослон прага,
они слуће: наше ће мишке дићи полеш стуба;
али што ће нама бићи још драга
од земљинога блага,
ако нам нож, кобно, живи усред зуба?*

Они кажу: „Ми смо душа збиље,
 Ми дижемо дворе, рушимо Бастиле,
 из нас сипруји у швар румен срца врела.
 Али ко ће ослободити нашу снагу?
 Ми брајски волимо железне машине,
 пламене машине,
 али да нам из њих нова снага синг,
 и да свејла Правда пружи своју вагу.“

Они иду пућем (пућ води уз гробље),
 али љубав младе мајке, али млечне дојке
 опет блаже шврда срца. „Држимо се штојке,
 и једнога дана дићиће се робље
 под Заставом Труда.“

А за њима, свуда,
 следи сенка Миношавра.
 Куда ће да плине ово море силе:
 неће ли да сруши сва игала Силе?
 Хоће ли да дигне храмове нових лавра?

Они имају радне руке, вредне, беле ил црне,
 руке жуљаве с поља, рањене иглицама;
 срца што мисле, очи где поглед шрне,
 бона шелеса, здрава шелеса, а иду с вама и с нама.

Дубоки народ, болан због једне више лепотице,
 због рада на њиви, због бербе, због жешће,
 бунтован срцем и полом, жељан сејве,
 и мучен шугом једне жарке ноће:
 ја их шако видим, пуне малих јада,
 мекане и шврде, с моћи својих воља,
 с вољом својих моћи, шежишеље поља,
 истинише градишеље града:

Они с шешком сенком пред сушоне газе,
 и ја слушам: њина нога луна,
 они иду скупа,
 и под ритмом хода звоне, звоне сшазе.

Тин Ујовић

P 222

ТИНУ УЈЕВИЋУ УКРАДЕН ЈЕ ИБЕРЦИГЕР

Београд се тешко мири са навикама г. Тина Ујевића, једнога од најдаровитијих књижевника ове земље. Г. Тин је нешоправљиви боем, и није било те силе која би од њега начинила човека буржоаски пристојна. Ишао је поцепан и чунав, као Свети Франа Асипки, опет један лиричар, или као Шулет из романа Црвени Крик од Анатола Франса. Београд тражи да велики песник буде и по гардероби на висини грађанској, то тражи Београд који је све своје књижевнике превео у отмени дипломатски ресор.

Али се ово дана десио преокрет, и Београд је радосно запазио да се Тин Ујевић обријао, удесио, испеплао, и постао прави центлмен. Између осталих подробности гардеробе Тин Ујевић је постао и власник једнога одличног иберцигера. Оволика отменост није се свидела некоме и није прошло ни два дана од Тинове ренесансе, иберцигер би му украден у „Руској Круни“. Ако је икога требало поштедити, то је био Тин Ујевић и просто изгледа невероватно да су кафански пацови имали душе да на срну на Тина, и да му отму дефинитивни улазак у грађански сталеж. И поред ове крађе, Тин је остао весео и ироничан, као и увек, и тим поводом изрекао је толико духовитих и горких речи о савременоме друштвеноме моралу, да би од њих казавај уводничар левицарских листова могао рахат живети месец дана.

„Време“ од 17-XI-192

